

## Funkce a formy zahrad jako inspirativní zdroj zahradní a

### krajinné tvorby

Zahrady představují jednu z nejvýznamnějších forem soustavy sídelních i krajinných vegetačních útvarů. Otázka výtvarných přístupů k jejich řešení je proto velmi živým a prakticky důležitým tématem. Aktuálnost jeho řešení však nespočívá pouze v kvantitativním rozsahu zahrad, ale i ve značně protikladných názorech na jejich další výtvarné a funkční pojetí, v nebývalém rozvoji obytných hodnot zahradního prostředí a v jeho úzké souvislosti s územně plánovacími tendencemi a se soudobou dynamikou

životního stylu obyvatel. Reálnost úvah o estetických hodnotách zahrad tedy úzce souvisí s jejich konkrétními funkcemi a formami. Souběžně s úvahami o formách výtvarného pojetí zahrad je proto třeba přesněji definovat pojem zahrada a z něho odvodit konkrétní zahradní formy a potenciál jejich výtvarných hodnot a předpokladů.

Významným rysem zahradního prostředí je jak známo určitá úroveň jeho společenské, fyzické či jiné vyhraženosti. Tato vyhraženost by neměla být chápána pouze v úzkém pojetí jakési prosté omezenosti, ale současně i jako celá řada výchozích kompozičních

předpokladů, podnětů a tvůrčích inspiračních východisek. Z tohoto hlediska je možné uvést zejména následující výchozí kompoziční hodnoty dané různými formami vyhraženosti.

1 – Vyhraženost daná prostorem, určitou kategorií návštěvníků, přírodními podmínkami, nočním či denním obdobím, vytváří předpoklad pro velmi intenzivní a osobité tvůrčí rozvíjení genia loci jako jednoho ze základních přístupů k výtvarnému pojetí přírodního prostředí.

2 – Možnost výrazně osobitého řešení vytváří předpoklad pro hlubší a kvalifikované pochopení výtvarného záměru, takže úroveň díla může dosahovat emočně vysokých, kulturně společenských hodnot. Význam zahrad v hodnotové řadě soustav sídelních vegetačních ploch je tedy zcela mimořádná.

3 – Prostorová vyhraženost vytváří předpoklady pro intenzivní chápání výtvarného detailu, který má pro pochopení přírodního prostředí mimořádný význam. Výtvarná práce s přírodním detailem představuje více méně samostatný tvůrčí směr zahradní a krajinné

architektury a je pro tvorbu zahrad typická, zejména v podmínkách soudobých tendencí ve zmenšování zahradních pozemků.

4 – Vyhrazení dané prostorovým uspořádáním vytváří hodnotu intimity, jejímž přínosem je zejména možnost plného, fyzicky nenarušovaného duševního soustředění a tedy i hlubšího duchovního zažití díla.

Kromě fenoménu vyhrazenosti se ve výtvarném pojetí zahrad uplatňují některé další kompoziční hodnoty a předpoklady.

1 – Zahrada prakticky vždy souvisí s architekturou staveb, stavebních prvků a výtvarných děl, které tomuto prostředí dávají často základní smysl a vytváří tak v dojmové gradaci zahradního prostředí významné akcenty.

2 – Významným rysem zahrad je sestava obytných a dalších polyfunkčních hodnot, které je třeba považovat za inspirační výtvarný zdroj a nikoliv za určitý ústupek od tzv. čistého výtvarného záměru.

3 – Výrazným rysem zahrad je vysoká intenzita jejich společenského využití daná v užším smyslu potřebami rodiny, v širším smyslu pak potřebami tématicky (odborně) zainteresované veřejnosti.

4 – Základní významnou formu zahrad představuje jejich vegetačně sortimentální skladba, která je schopna svým tématickým řazením vytvářet prakticky nekonečné kompoziční hodnoty. Je tedy sama o sobě nejvýznamnějším inspiračním zdrojem. Degradace sortimentu rostlin na pouhý následný doplněk předcházejícího čistě prostorového řešení je hrubým

nepochopením estetického potenciálu přírodních struktur. Znalost přírodních hodnot a zákonitostí by neměla být chápána jako brzda volného výtvarného řešení, ale naopak jako inspirace pro vyjádření jejich vnitřních výtvarných předpokladů.

-

Obsahová a formální šíře zahrad spolu s jejich typickou intenzitou kulturně společenského využití se projevuje v celé řadě zahradních forem. Jejich velmi širokou škálu lze rámcově rozdělit do tří základních časoprostorových proudů, kde každý z nich je charakterizován vyhraněnými výtvarnými přístupy.



1 – Historické zahrady představují samostatný tvůrčí přístup, jehož významnou zvláštností je nutnost řešení vztahu minulosti a současnosti, a to nejen na úrovni kompozičního a funkčního pojetí, ale i na úrovni časové obnovy porostů, která je sama o sobě zcela zásadním nejen technologickým, ale i výtvarným problémem. Kontinuální údržba těchto zahrad by neměla být chápána jako pouhá rutinní, ale souběžně i výtvarně náročná činnost.

2 – Účelové zahrady naplňují zpravidla vždy užší tedy účelovou např. hospodářskou, reprezentační, obytnou,

naučnou či jinou potřebu. Ve svých funkčně proměnlivých formách vytváří velmi široké možnosti výtvarného pojetí. Představují tedy významnou možnost nejen z hlediska hledání nových výtvarných forem, ale jsou i důležitým prostředkem k rozvíjení kulturních hodnot společnosti v širším slova smyslu.

3 – Rodinné zahrady jsou významné nejen svým plošným rozsahem, ale zejména i zcela mimořádnou možností intenzivního vztahu k životnímu stylu obyvatel a k rozvoji jejich kulturní úrovně. Charakteristickým rysem řešení je zde souhra výtvarných, obytných, hospodářských a provozně

technických hledisek. Významným předpokladem pro zvyšování jejich estetických hodnot je soudobá, u nás historicky zcela nebyvalá přeměna z tradičně hospodářského využití směrem ke kráse a obytnosti.

-

Kulturně společenský i kvantitativní rozměr problematiky rodinných zahrad vyžaduje z hlediska formování názoru na jejich další rozvoj a tedy i na výtvarné pojetí určité utřídění jejich kompozičních předpokladů. V tomto směru je třeba zdůraznit zejména tyto, zahradní kompozici nejvýrazněji ovlivňující skutečnosti:

1 – Velkoplošné zastoupení zahrnující dle charakteru sídel běžně 40 – 50%, často i 70% plochy intravilánu vyžaduje mimo jiné i jejich systémové, nikoliv pouze omezené, individuální chápání zahrad. Systémy různě funkčních vegetačních ploch v sídlech by proto měly být ve své výtvarné, obytné a provozní úrovni řešeny ve vzájemné funkční či výtvarné provázanosti. Výtvarné pojetí zahrady, zahradní čtvrti a navazujících veřejných vegetačních ploch by mělo vytvořit nejen logický celek provozní ale i výtvarný.

2 – Prostorové prolnutí zahradních forem obytnou zástavbou sídel vytváří ve svém souboru výtvarně, obytně i hygienicky vysoce účinnou infrastrukturu v níž se souběžně uplatňuje nejen princip potřebných vzájemných souvislostí, ale i zpětný vztah zahradního detailu k celku. Určitý typ všudypřítomnosti zahradního principu je tedy výtvarně inspirativní v užším i širším rozměru.

3 – Přímá vazba obytného domu a zahrady vytváří předpoklad pro účinnou obytnou i výtvarnou provázanost zahrady a obydlí jako jedné z nejvyšších hodnot kultury bydlení. Významným rysem takto vytvořeného vzájemného vztahu je jeho účinnost v pravidelném životním rytmu člověka, čímž se rodinná zahrada velmi podstatně liší od většiny ostatních kategorií sídelní vegetace. Základní výtvarné hodnoty interiéru proto nelze oddělovat od výtvarných hodnot zahradního prostředí.

4 – Zatím ne plně doceněnou možností výtvarné inspirace při tvorbě rodinných zahrad jsou často velmi konkrétní a osobité formy jejich širšího sociálního významu. Patří sem např. sousedské vztahy, výchova dětí, upevňování rodiny, tvorba zájmové občanské komunity apod.

5 – Obsahovou šíři a konkrétní formy rodinných zahrad lze utřídit do určitých typů, které je třeba chápat nejen ve smyslu provozně organizačním, ale i z pohledů výtvarných možností a předpokladů. Podmínky pro zcela osobité výtvarné řešení nabízí např. zahrady u rodinných domů, osadní zahrádky, chalupářské zahrady, vesnické zahrady apod. Nově se rodícím typem rodinných zahrad a tedy i novým potenciálem jejich výtvarných hodnot se postupně stává tzv. „bydlení v přírodě“, to je i tvorba územně rozsáhlejších zahradních celků ve volném krajinném prostředí mimo sídla.



Rodinné zahrady představují ve svém souboru věcně samostatnou součást zahradní a krajinné architektury. Lze je charakterizovat zejména mimořádnou bohatostí možných výtvarných forem a rozsáhlou šíří sortimentu rostlin, které z praktických důvodů nelze uplatňovat v podmínkách jiných sídelních či krajinných vegetačních útvarů. Tomuto významu však ani zdaleka neodpovídá řada soudobých skutečností, z nichž je třeba uvést zejména:

1 – Téměř úplná absence základních teoretických (výzkumných) prací a obecnějších přístupů k dalšímu rozvoji zahrad, jako k nejvýznamnějšímu útvaru sídelní vegetace. Definování jejich obecných hodnot by mělo být jedním ze základních výtvarných inspiračních zdrojů.

2 – Neadekvátní středoškolská a vysokoškolská výuka postrádající komplexní pohled na rodinnou zahradu z hlediska životního stylu obyvatel a z něj vyplývajících různorodých forem jejího výtvarného pojetí. Rodinné zahrady jsou chápány pouze jako jedna z mnoha

vegetačních forem a nikoliv jako výrazně svébytný, funkční a tvůrčí proud.

3 – Povrchní, mediálně často deformovaná výchova laické veřejnosti zanedbávající občanské a národní hodnoty a tradice zahradní tvorby. Úplná absence vzorových či naučných areálů rodinných zahrad, které jsou běžné ve většině kultivovaných zemí.

4 – Častý nekvalifikovaný přístup k sortimentální skladbě zahradní vegetace, pohybující se v rozmezí její nevhodné maximální či naopak v minimální šíři a v odborně organizačním nezvládnutí zahraničních

dovozů sledujících velmi často především komerční zájmy a nikoliv optimalizaci biologické i výtvarné podstaty zahrad.

5 – Současné, komerčně deformované územně plánovací praktiky výstavby rodinných domů a jejich areálů neumožňující elementární rozvoj plně funkčních rodinných zahrad, jejichž existence je paradoxně jedním z důvodů bytové výstavby tohoto typu. Širší výtvarný rozvoj rodinných zahrad při „tržním pojetí“ řady územních rozhodnutí (velikost a tvar pozemku, schématické situování stavby domu apod.) je velmi podstatně omezen.

-

Celkově lze shrnout, že zahrady jsou výrazně svébytným, tvůrčím proudem výtvarného pojetí přírodních prvků a představují důležitou součást světové i národní kultury. Jejich konkrétní formy úzce souvisí se životním stylem obyvatel, takže jsou fenoménem časově značně dynamickým. Svoji mnohotvárností a šíří kulturního a sociálního významu jsou nevyčerpatelnou studnicí výtvarných hodnot představujících v koncentrované formě vztah člověka a přírody. Věcnému utřídění a zařazení jejich hodnot do soustavy ostatních sídelních a krajinných vegetačních útvarů je

třeba věnovat mnohem širší pozornost než doposud a navázat na naši českou bohatou zahradní tradici před druhou světovou válkou.

Předneseno na konferenci „Krása, krajina, příroda IV.“,  
U.K. Praha, 9. XI. 2010 a předáno k publikování ve  
sborníku roč. 2010.